

# Satsingen Samarbeid om etisk kompetanseheving

KS

Årsrapport 2020



## Innledning

Året 2020 var ved årsskiftet 2019/2020 allerede godt planlagt, og Etikksatsingen så frem til et nytt år med godt samarbeid om etisk kompetanseheving med kommune, som vanlig lik. Men fra mars 2020 ble mye av det planlagte arbeidet satt på vent fordi helse- og omsorgstjenestene og landet for øvrig måtte håndtere en pandemi. Pandemien gjorde at planene måtte endres, men det var minst like stort behov for kompetansen vår. KS oppfattet at kommunene hadde liten kapasitet til å delta på kurs og fagdager, uavhengig av om de hadde Covid-19 smittede i kommunen eller ikke. Ønsket fra tjenestene var bidrag til å få gjennomført etisk refleksjon når de hadde tid. Det ble utviklet og produserte derfor en Korona-kalender i mai og 6 etikk-webinar med ulikt tema som var relevante uavhengig av om kommunen hadde hatt/hadde smittede eller ikke. De nasjonale retningslinjene for smittevern opplevdes som krevende for de fleste kommunene og prioriteringer på alle nivå ble utfordret på en ny og annerledes måte. Dette ble også etisk utfordrende fordi viktige verdier kom i konflikt med hverandre. For å bistå kommunene i deres vurderinger og prioriteringer har Etikksatsingen gjennom pandemien hatt et godt og viktig samarbeid med Helsedirektoratet hvor etikk og etisk refleksjon har blitt løftet opp som et viktig verktøy innen prioriteringer, smittevern/besøkskontroll, pårørendesamarbeid, lindrende behandling og omsorg og ansattes uro for egen helse for å nevne noe.

Året 2020 ble derfor et år hvor det etter hvert ble lagt stor vekt på å produsere både planlagte verktøy og særskilt pandemi-relevante verktøy utfra kommunenes behov.

Som regnskapet viser har innsatsen fra KS vært vesentlig høyere i 2020 enn tilskuddsrammen skulle tilsi. Dette er på bakgrunn av etterspørsel etter pandemi-relaterte verktøy og tilrettelegging for kommunene knyttet til den helt spesielle situasjonen i det året som var. Det forutsettes at de verktøy og veiledere som er produsert i 2021 vil ha anvendelse langt ut over et enkelt år. Fra KS sin side er det en forventning om at merforbruket kan dekkes inn i løpet av 2021 – og KS ber derfor allerede nå om at det gis rom for å se rapportering for tilskuddene i 2020 og 2021 i sammenheng. Årsrapporten for 2020 er litt annerledes enn tidligere år. Det skyldes at det har vært arrangert langt færre metodekurs og fagdager, både fordi tjenestene har hatt lite rom for det og fordi overgangen til en heldigital hverdag har vært en utfordring. Det har likevel vært et høyt aktivitetsnivå med større vekt på veiledning av enkeltansatte og mindre grupper lokalt, som er annerledes enn det som normalt regnes som oppdrag i kommuner.

## Aktiviteter 2020

I gjennomgangen av aktiviteter er Covid-19 relaterte tiltak og aktiviteter satt først, og øvrige aktiviteter samlet til slutt. Mye av aktiviteten i møte med kommuner og regioner har bestått i fremoverlent påminnelse om at etisk refleksjon trengs mest når det koker mest. Satsingens regionale etikkveiledere har også hatt utallige veiledninger med ledere og ansatte om mange ulike erfaringer og dilemmaer.

### Etikksatsingen i koronaens tid

Året 2020 var et annerledes-år for alle på grunn av korona-pandemien, og ikke minst for helse- og omsorgstjenestene i kommunene. Alle nivåer i tjenester måtte foreta krevende beslutninger på en måte og omfang de hadde liten erfaring med. Etikksatsingen fikk tidlig signaler fra ledere og ansatte om at de følte seg utrygge på om prioriteringer som ble gjort lokalt var etisk forsvarlige. Mange var fortvilte, redde og sinte. Etikksatsingen responderte med å åpne Refleksjonsrommet for samtaler, veiledning og refleksjon dag og kveld alle dager. Tilbakemeldinger fra ledere og ansatte var at tilbudet ble oppfattet som en trygghet, men det virket som om tjenestene i liten grad hadde tid og overskudd til å nyttiggjøre seg tilbudet 4. april sendte KS ved avdelingsdirektør Åse Laila Snåre og leder av Etikksatsingen ut et informasjonsbrev til kommunene, USHT, Helsedirektoratet, samt at det ble lagt ut som en av KS sin korona – ressurs side. Mer informasjon og brevet ligger her:

<https://www.ks.no/fagomrader/helse-og-omsorg/eldreomsorg/samarbeid-om-etisk-kompetanseheving/etikksatsingens-tilbud-under-koronapandemien/>

Inntrykk er at dette brevet fikk en god spredning, slik som man kan se et eksempel på her i Drammen kommune: <https://www.drnk-kursportal.no/kurs-korona/>

Det ble en del planlagte og uplanlagte samtaler med enkeltpersoner, samt noe veiledning som følge av dette initiativet, men det er vanskelig å regne det som kommunale oppdrag. KS erfarte at dette initiativet ikke nådde tjenestene godt nok, og informasjonen Etikksatsingen hadde inntrykk av at ledere og ansatte opplevde mange svært krevende situasjoner og nye former for prioriteringer. Det var derfor viktig å formidle at nå var det særlig viktig med etisk gode vurdering fordi mye gikk fort og mye var nytt. Det ble derfor satt inn mye ressurser på å utarbeide verktøy for etisk refleksjon. Disse skulle både være tilpasset situasjonen, og ikke forutsette opplæring eller forhåndskunnskaper gjennom deltagelse i Etikksatsingen.

### Etikk-kalender i Koronaversjon

I mai hadde Etikksatsingen en digital etikk – kalender i koronaversjon. Den ble laget med samme profil som etikk – julekalenderen, men med koronarelaterte temaer. Verktøyet ble veldig godt tatt imot av kommunene. Tilbakemeldinger fra flere kommuner var at det mange steder ble etisk refleksjon ene og alene fordi det hver dag kom inn nye refleksjonsspørsmål og dilemmaer på mail. Det var veldig oppmuntrende for både Etikksatsingen og kommunene at Helse- og omsorgsminister Bent Høie deltok med å lage en av lukene. KS fikk hyggelige tilbakemeldinger fra flere kommuner, og også en hilsen fra Helsedirektoratet: Her er en tilbakemelding fra Helsedirektoratet:

*Etikkalenderen er et veldig godt supplement- virkelig!*

## Etikk-julekalendere 2011 – 2019 + koronakalenderen -en digital ressurs med fungerende lenker

Å digitalisere tidligere julekalendere har vært tema før, men gitt pandemien ble det særdeles viktig å gi kommunene lettest mulig tilgang til temaer/case tilgjengelig for praksisnær etisk refleksjon. Hvert år etterspør kommunene om å få etikk-kalenderen tilgjengelig utover advent. Det lar seg ikke gjøre, og ga grunnlag for å velge å legge kalendere lett tilgjengelig på Etikksatsingen sin nettside på KS.no. Verktøyet fikk lay-out og design fra 07. Koronakalenderen er tatt med her, og er dermed fortsatt tilgjengelig for tjenestene. Verktøyet ligger her:

<https://www.ks.no/contentassets/c7cb57d68b304f22bc6f645046a7d555/KS-interaktiv-digital-etikk-kalender-2013-2020.pdf>

## Etikk – webinar

Samme måned ble det første etikk – webinar arrangert. Det ble arrangerte seks etikk-webinar i 2020.

Temaene i webinarne er overordnede for å være relevante for alle, men har vært satt opp med tanke på den aktuelle pandemien og utfordringer i den. Webinarne ligger tilgjengelige på nettsiden og er sett mellom 150-250 ganger hver etterpå. Tilbakemeldingene på tema og foredragsholdere har vært veldig gode og tilbudet som sådan har vært verdsatt. Mange bruker etikk – webinarne i faggrupper og andre samlinger.

- Mai: Verdibasert ledelse og etisk refleksjon ved Rudi Kirkhaug
- Juni: Organisasjonsetikk ved Einar Aadland
- August: Jakten på dømmekraften ved Marie Aakre
- September: Relasjonell etikk Sturla Stålsett
- Oktober: Etikk, kontekst og kommunikasjon i møte med den samiske pasienten + lansering av Etikkhåndboka 2020 på samisk
- Desember: Ta vare! 3 deler: Veien videre, Mot og motivasjon, Lindrende behandling og omsorg + lansering av Åpenhet om døden og Samtaler om døden.

Det kom mange tilbakemeldinger på de ulike webinarne, men i denne rapporten tas denne-refleksjonen med:

*Og takk for fabelaktig seminar i går med Stålsett – for en mann og for noen tanker!  
Var nok rimelig kokt i hodet jeg også, derfor er jeg inne og leiter etter seminaret for å se det på nytt.  
De refleksjonene som han gjorde, lukket på mange måter det hullet jeg har hatt i meg siden sykepleierskola...nesten 😊*

*Et savn etter noen som kan gjøre slike refleksjoner – og hvor relasjonskompetansen er sentralt i møte med det andre mennesket. Spennende tanker rundt autonomi (jeg har aldri tenkt på begrepet som «ensomt»).*

*Dette gav mening og lyst til nettopp å se på sårbarhet – og hvilken betydning det har i møte med andre – og i egen organisasjon. Dritspennende!*

*Vet du når dere legger ut seminaret til repetisjon for oss som ønsker og har behov?*

## Veileder til 6 – trinnsmodellen

Veilederen ble utarbeidet i samarbeid med Senter for medisinsk etikk (SME). Bakgrunnen for veilederen er at kommunene ga tilbakemelding om at modellen ble i overkant komplisert. Veiledningsheftet kan bidra til at kommunene kan bruke modellen uten at det å forstå/huske selve modellen stjeler av refleksjonstiden. Veilederen er laget i flere utgaver. Den ble først laget med case fra korona/besøksrestriksjon digitalt, senere med ett case på prioriteringer til Helsedirektoratet og en mer allmenn.

## Samarbeid med Helsedirektoratet

Etikksatsingen har samarbeidet godt med Helsedirektoratet og har bidratt til ulike veiledere i koronatiden.

<https://www.helsedirektoratet.no/tema/beredskap-og-krisehandtering/koronavirus/prioriteringsrad-til-sykehjem-og-hjemmebaserte-tjenester-covid-19/verdigrunnlag-prioriteringskriterier-og-etisk-praksis>

<https://www.helsedirektoratet.no/veiledere/parorendeveileder/etiske-dilemmaer-i-mote-med-parorende#handtere-dilemmaer-i-mote-med-parorende-praktisk>

<https://www.helsedirektoratet.no/veiledere/koronavirus/personell-kompetanse-og-rekruttering/kurs-og-opplaering/veiledning-til-ledere-og-opplaeringsansvarlige#planlegging-og-gjennomforing-av-opplaeringstiltak>

<https://www.helsedirektoratet.no/veiledere/koronavirus/beredskapsplanlegging-prioritering-og-tilsyn/prioritering-av-helsehjelp-i-norge-under-covid-19-pandemien/prioritering-av-intensivbehandling-ved-kapasitetsbrist/helseforetak-bor-ha-tilbud-til-helsepersonell-for-a-handtere-etiske-dilemmaer-og-stress-i-krisesituasjoner-der-tjenestenes-kapasitet-utfordres#null-praktisk>

<https://www.helsedirektoratet.no/veiledere/koronavirus/personell-kompetanse-og-rekruttering/kurs-og-opplaering/psykososial-stotte-til-medarbeidere-under-covid-19#tillitsvalgt-og-verneombud-bor-vaere-aktive-i-arbeidet-med-a-handtere-pandemisituasjonen>

<https://www.helsedirektoratet.no/veiledere/koronavirus/personell-kompetanse-og-rekruttering/kurs-og-opplaering>

## **Etikkåret 2020 utover korona-pandemien**

Etikksatsingen har hatt langt færre oppdrag enn normalt i 2020. Dette skyldes korona, press på de kommunale helse- og omsorgstjenestene og samt at alle måtte bygge opp it – kompetansen. Etikksatsingen har likevel arrangert og deltatt i metodekurs for ledere, fagdag om hverdagsetikk,

Velferdsteknologiens ABC, Demensomsorgens ABC og hatt opplæring for mindre grupper i etikk og etisk refleksjon.

De regionale etikkveilederne som ikke måtte ut til korona-arbeid i kommunene har brukt den øvrige tiden på å lage verktøy for å bidra til mer etisk refleksjon i kommunene

## Den samiske pasienten, etikk, kontekst og kommunikasjon

Etikksatsingen kunne ikke reise til Karasjok i 2020 for å holde det årlige etikk- seminar om den samiske pasienten, men gikk sammen med USHT samisk om å lage et spennende webinar med to foredragsholdere fra Universitetet i Tromsø som tok for seg temaet den samiske pasienten, kommunikasjon og kontekst, og det var selvsagt etikk og etisk refleksjon med. Den lille etikkveilederen på nord-samisk begynner å bli kjent i tjenestene.

Samisktalende ledere og ansatte har gitt tilbakemelding på at Den lille etikkveilederen på nord-samisk er en viktig ressurs, og at det er viktig å få Etikkhåndboka på samisk også siden den er Etikksatsingens hovedverktøyet. I november ble Etikkhåndboka 2020 lansert i nord-samisk oversettelse, av styreleder Bjørn Arild Gram på KS nettverk for kommuner underlagt samisk språkforvaltning. Her var også Sametinget til stede. Leder av Sametinget og hennes stab ble veldig engasjerte da de hørte om denne ressursen for helse- og omsorgstjenestene. Boken er en god ressurs for tjenestene, og vil trolig også komme på pensum på den nye sykepleierutdanningen på samisk.

## Lindrende behandling og omsorg

Satsingen Samarbeid om etisk kompetanseheving (Etikksatsingen) i KS<sup>1</sup> fikk i Meld. St. 24 i oppdrag å bidra til å styrke kvaliteten på lindrende behandling og omsorg<sup>2</sup>. I tildelingsbrevet fra Helse- og omsorgsdepartementet står det blant annet:

*Det er behov for å styrke etisk refleksjon om døden, og å tilrettelegge for samtaler om døden, blant helsepersonell og mellom helsepersonell, pasienter/brukere og pårørende.*

*En styrking av etisk refleksjon skal gi helsepersonell økt kompetanse om etiske spørsmål, og bidra til at helsepersonell får kompetanse og trygghet slik at de legger til rette for samtaler om døden med pasienter og pårørende. Gjennom samtaler om døden kan den som er syk og de pårørende få mulighet til å gi uttrykk for deres behov og preferanser.*

Etikksatsingen har laget to filmer, og e-læringsverktøyet Åpenhet om døden, som kan gi økt kompetanse på etiske utfordringer og mer trygghet i åndelige og eksistensielle samtaler. Alle kan ha noe å lære og alle kan bidra i en gjennomgang av refleksjonsoppgavene i filmene.

---

<sup>1</sup> Samarbeid om etisk kompetanseheving i KS (Etikksatsingen) er en nasjonal satsing som gjennom regionale veiledere støtter det praksisnære etikkarbeidet regionalt og lokalt. Etikksatsingen har et ansvar for opplæring i systematisk etisk refleksjon, lage metoder og verktøy, samt å dele ut Etikkprisen.

<sup>2</sup> Stortingsmelding 24. Punkt 9. 2. s. 64. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-24-20192020/id2700942/>

## E-læringsverktøyet Åpenhet om døden

Til dette nettkurset er det utviklet 7 elementer totalt:

- Refleksjonsfilmer med stopp hjemmeforløp
- Refleksjonsfilm med stopp institusjonsforløp
- Guide for gjennomføring av refleksjonene til hver episode særlig tilpasset den som skal lede refleksjonen slik at vedkommende ikke trenger noen forhåndskunnskap i å lede. Her er det konkrete forslag til innledning, refleksjonsspørsmål osv. Ligger inne i selve det digitale verktøyet som en pdf
- Veileder til etisk refleksjon. Ligger som pdf i selve det digitale verktøyet og er en versjon av Veileder til 6-trinnsmodellen
- Arbeidsboka er en bok som bestilles. Det er en gjennomarbeidet bok med bilder fra filmen slik at det er gjenkjennbart, ulike refleksjonsmåter/modeller, refleksjonsoppgaver i gruppe, refleksjonsspørsmål individuelt, observasjonsoppgaver i praksis, plass til å notere situasjoner og ta med tilbake i neste møte med gruppa.
- Informasjonsfilm om Åpenhet om døden på 3 min.
- Teaserfilm om Åpenhet om døden særlig ment for sosiale medium på 1 min.

## Samtaler om døden: 4 episoder med Marie Aakre og Unni Kristiansen

- Døden på norsk
- Hospice-filosofien og åpenhet
- Jeg og døden
- En verdig død for alle

Dette er flotte faglige ressurser som Etikksatsingen skal ha fokus på å gjøre kjent gjennom webinar, fagdager osv. til kommunene og i utdanningsinstitusjoner.

Lars Helge Myrset, etikkveileder i Rogaland, hadde kronikken Døden på dagsorden på trykk i Dagsavisen i desember 2020: <https://www.dagsavisen.no/debatt/doden-pa-dagsordenen-1.1810048>

## Etikk – julekalender 2020

Etikk – kalenderen er et digitalt verktøy som etterspørres fra kommunene i god tid før jul. Hver luke i kalenderen består av flere elementer som f.eks. en overskrift, et dilemma og en video/sang. I år var det 1350 forhåndspåmeldte deltagere, noe som er nesten en dobling fra året før. Det ble sendt ut nærmere 30 000 e- postpåminnelser og årets kalender fikk en veldig god mottagelse i kommunene. Kalenderen brukes blant annet ute på tjenestestedene til en daglig etisk refleksjon sammen med kollegaer, og KS fikk veldig gode tilbakemeldinger om at den skaper entusiasme og bidrar til viktig etisk refleksjon i en travel desember. I 2020 ble det sendt ut 22198 luker, noe som er færre enn i 2019. Det kan muligens skyldes at korona-trykket gjorde at tilbudet ikke kom like godt ut som tidligere.

En oversikt over alle verktøyene med kostnader ligger bakerst i årsrapporten.

## Pilotprosjekt

### Region Trøndelag

*Etikksatsingen i KS har i samarbeid med Utviklingscenteret for sykehjem og hjemmetjenester fått midler av fylkesmannen for å gjennomføre et prosjekt om etisk refleksjon med ansatte og pårørende. Hensikten er å se om 6-trinnsmetoden kan bedre kommunikasjonen mellom ansatte og pårørende ved at pårørende deltar aktivt i den etiske refleksjonen sammen med de ansatte. Trondheim kommune stiller som pilotkommune og har valgt ut to samlokaliserte boliger for mennesker med utviklingshemming til prosjektet. Prosjektgruppe bestående av Lupe, Nfu, Trondheim kommune, Utviklingscenteret og Etikksatsingen/KS. Det har vært litt stagnering av arbeidet pga. koronapandemien, så prosjektgruppen har valgt å gå litt tilbake i den planlagte prosessen.*

## Kommunikasjon og spredning

### Facebook

Satsingens Facebook - side **Samarbeid om etisk kompetanseheving** har 2218 som liker siden, noe som er en økning på 200 fra i fjor. Det legges ofte ut innlegg. Alle regionale veilederne som er på Facebook er administrator for siden. Innleggene kan være en etisk refleksjon om aktuelle temaer, hilsen fra en samling Etikksatsingens veiledere er med på, et dikt, informasjon fra satsingen eller lansering av en ny NoU, stortingsmelding eller lignende.

### Nettsiden på KS.no

Det var 18 018 treff på nettsiden vår i 2020. Det var flest treff på artikkelen om metoder og verktøy, etikk-webinar, etikk-kalenderen i koronaens tid, Etikksatsingen sitt tilbud under Covid –19, etisk refleksjon under Covid–19, evalueringsrapporten og Martin-filmen. Satsingens nettside oppdateres jevnlig for å være et sted hvor kommunene kan finne aktuell og relevant informasjon.

<http://www.ks.no/fagomrader/helse-og-velferd/etisk-kompetanseheving/>

## Samarbeidsparter

### **Nasjonalt**

#### Helse- og omsorgsdepartementet

Helse- og omsorgsdepartementet finansierer satsingen Samarbeid om etisk kompetanseheving. De ga også satsingen en ekstra bevilgning i desember 2019 for å styrke kvaliteten på lindrende pleie og omsorg. Året 2020 ble brukt til å utvikle e-læringsverktøyet Åpenhet om døden. Etikksatsingen deltok i høring om Meld. st. 24. Utover det har det vært spennende å delta i møter med HOD ang. andre temaer som vold på sykehjem og forebygging av selvmord.

#### Helsedirektoratet

Etikksatsingen har i 2020 hatt godt, gjensidig og nyttig samarbeid med Helsedirektoratet, og da særlig i forhold til korona-pandemien. Se veiledere over. Etikksatsingen har bistått Helsedirektoratet med



metoder og verktøy for etisk refleksjon, og Helsedirektoratet har løftet etiske utfordringer veilederne har blitt kjent med i tjenestene oppover.

## Senter for medisinsk etikk

I januar 2020 hadde Senter for medisinsk etikk ved Universitet i Oslo (SME) og KS en felles work – shop fra lunsj til lunsj hvor alle ansatte og regionale veiledere deltok. Her ble partene enige om å utvikle en felles metode for etisk refleksjon, 6 – trinnsmodellen. Det er viktig for å unngå metodeforvirring i tjenestene at begge fagmiljøene har en felles modell som bygger på kunnskap og erfaring fra begge miljøene. Resultatet er en veldig god veileder som er kort og lettfattat.

Etikksatsingen deltar i SME sitt store prosjekt om forhåndssamtaler: KS deltar i nettverk og referansegruppe for arbeidet med forhåndssamtaler.

## KS

I KS' langtidsmål er ett av hovedmålene Det gode liv i alle livsfaser. Etikksatsingen bidrar til dette målet gjennom at ansatte og ledere i helse- og omsorgssektoren får økt kompetanse på å identifisere, reflektere over og håndtere etiske utfordringer i sin praksis. Etikksatsingen ønsker å være en sentral bidragsyter for at KS skal lykkes i denne viktige ambisjonen. En forutsetning for å oppnå hovedmålet over at tjenestene klarer å rekruttere og beholde rett kompetanse til rett sted til rett tid i kommunene. Evalueringsrapporten Etisk refleksjon og verdibevissthet (lenke tidligere i rapporten) viser at lederes etiske kompetanse og et systematisk etikkarbeid i tjenestene styrker en rekke jobbtilfredshetsfaktorer.

Etikksatsingen hadde innlegg i mai på et webinar for erfaringsdeling om nedstengingen av sykehjem og prioriteringsutfordringer. Tilbakemeldingene fra deltagerne var at etikk og etisk refleksjon var et viktig bidrag inn i denne diskusjonen.

Satsingen samarbeider med det nasjonale læringsnettverket Gode pasientforløp. Etikksatsingen deltar på en del av læringsnettverkssamlingen og møter kommuner som er i et forbedringsarbeid. Mange av disse ser at etisk refleksjon vil være et godt supplement til de metoder og verktøy som de får kjennskap til gjennom deltagelse i et slikt læringsnettverk.

Etikksatsingen er en del av det regionale støtteapparatet i Leve hele livet i en del regioner – og støtter initiativet på annet vis i noen regioner.

Samarbeid med NSF (Norsk sykepleierforbund)

Leder i NSF sitt etikkråd ønsker å øke fokus på bruk av etisk refleksjon både i kommuner og i sykehus. Etikksatsingen deltar i en arbeidsgruppe for å bidra med erfaring og opplæring.

Etikksatsningen var også representert på Helsekonferansen og delte ut etikkverktøy til deltagerne og informerte om satsingen.

Christine Haga Sørli, leder av satsingen sitter i KS sin administrative etikkgruppe og deltar fast i Kommunesektorens etikkutvalg i KS sine møter.

## Regionalt

Satsingen mener at den beste måten å støtte kommunenes eget etikkarbeid lokalt er å styrke regionale nettverk og tilbud. Etikksatsingen samarbeider derfor med andre aktører som jobber regionalt. Hvem disse er vil variere i de ulike regionene, men i de fleste regionene er det et godt samarbeid med Utviklingssenter for hjemmetjenester og sykehjem, KS region og Statsforvalterne, som vist tidligere i rapporten.

## Lokalt

Etikksatsingens veiledere samarbeider med kommuner og tjenestesteder utfra bestillers ønsker og behov. Noen steder velger hele kommunen å delta i den etiske kompetansehevingen, mens andre steder slår like tjenester seg sammen. Veilederne følger opp etterpå ved å tilby bestiller oppfølgingskurs og ved å sende dem relevant informasjon og materiell.

## **Økonomi**

Året 2020 var et annerledes-år for alle på grunn av korona-pandemien, og ikke minst for helse- og omsorgstjenestene i kommunene. Alle nivåer i tjenester måtte foreta krevende beslutninger på en måte og omfang de hadde liten erfaring med. Etikksatsingen fikk tidlig signaler fra ledere og ansatte om at de følte seg utrygge på om prioriteringer som ble gjort lokalt var etisk forsvarlige. Mange var fortvilte, redde og sinte. Etikksatsingen responderte med å åpne Refleksjonsrommet for samtaler, veiledning og refleksjon dag og kveld alle dager. KS fikk tilbakemelding om at tilbudet var en trygghet, men det virket som om tjenestene i liten grad hadde tid og overskudd til å nyttiggjøre seg tilbudet. Dermed valgte Etikksatsingens veiledere å fokusere på å utarbeide faglig gode og aktuelle verktøy for etisk refleksjon som ikke krevde opplæring eller forhåndskunnskaper gjennom deltagelse i Etikksatsingen. Verktøyene har rettet seg særlig mot krevende utfordringene under Covid – 19 pandemien. Det ble utarbeidet, produsert og lansert 8 ulike verktøy i 2020.

Enkelte store regninger burde nok vært utsatt til i 2021, men det ble også lagt vekt på å sørge for at små bedrifter fikk pengene sine så raskt som mulig.

Etikksatsingen er det eneste fagmiljøet som jobber med praksisnær etisk refleksjon i tjenestene for å sikre god kvalitet og trygge tjenester. Utfra den informasjonen som kom fra de ulike regionene var det tydelig at avgjørelser ble tatt for raskt, det var lite fleksibilitet, lite etisk refleksjon, og konsekvensene var til dels store for alle parter. Etikksatsingen så det som sin oppgave å bidra til at verdighet og integritet også skulle ivaretas i en dramatisk tid.

## **Organiseringen av Etikksatsingen i 2020**

Etikksatsingen i KS er en nasjonal satsing som gjennom bistår kommunene regionalt og lokalt gjennom regionale etikkveiledere. De er en regional ressurs som bistår og støtter kommunes eget kvalitets og forbedringsarbeid lokalt.

Prosjektleder i KS har full stilling som leder og regional veileder på Østlandet. De øvrige veilederne er frikjøpt fra sitt ordinære arbeid ute i kommunene og jobber 20-40 prosent for satsingen. De har ulik

faglig bakgrunn og en god variasjon i etter- og videreutdanninger. Alle syv kjenner utfordringsbildet i de kommunale helse- og omsorgstjenestene godt, samt at de har bred erfaring og kompetanse innen etikk og etisk refleksjon. Veilederne reiser ut til kommunene og bistår med kurs og veiledning tilpasset lokale/regionale behov og ønsker. De gir også råd og veiledning, etterspør etikkarbeid og er en viktig fagressurs i regionene. Veilederne arbeider primært innenfor sitt regionale område, men tar oppdrag utenfor egen region ved behov slik at alle oppdrag blir møtt.

#### Ansatte i satsingen desember 2020

- Leni Klakegg: 40 %  
Region Vestland
- Hanne Norum Hollekim 20 %  
Region Innlandet
- Lars Helge Myrset 20 %  
Region Rogaland
- Øystein Iversen 10 %  
Region Trøndelag
- (Karianne Walberg Dale 40 %  
Region Troms og Finnmark. Sluttet september 2020).
- Anita Nilo 40 %  
Region Vestfold og Telemark, særlig ansvar for lindrende behandling og omsorg i 20% i 2020
- Tanja Yvonne Alme 20 %  
Region Møre og Romsdal, særlig ansvar for lindrende behandling og omsorg i 2020. Startet august 2020.
- Christine Haga Sørli 100 %  
Leder av Etikksatsingen, og etikkveileder i Region Viken og Oslo

Etikksatsingen har i perioder hatt noe redusert bemanning på grunn av pandemien. Til tider har nær halvparten av veilederne vært beordret inn i fullt arbeid i kommunene med koronarelaterte arbeidsoppgaver.

Leder av satsingen, Christine Haga Sørli, og veilederne samarbeider via e-post, telefon, på fagdager og regelmessige videomøter. Under Covid-19 har veilederne hatt møter hver 14. dag for å være oppdaterte på utfordringsbildet. I året 2020 var det et fagseminar sammen med Senter for medisinsk etikk, men utover det har ikke veilederne møtt hverandre fysisk på grunn av korona-pandemien.

## Verktøy og ressurser for etisk refleksjon 2020

Corona – etikk-kalender: Pris totalt: **42 306,-** (samlet sum i et tilbud for både coronakalender + etikkjulekalender 2020)

Tiltak i mai for å bidra til relevant etisk refleksjon i tjenestene uten at det krevde mye innsats fra dem i en hektisk tid. Det ble kjøpt rettigheter til å bruke programvare fra Make AS.

Etikk – julekalender Pris: Se over.

Et verktøy som kommer hvert år

Samle etikk-julekalendere 2011 – 2019 digitalt med fungerende lenker Pris totalt: **6306,-**

Alle tidligere kalendere, inkl. korona ligger lett tilgjengelig hele året på nettsiden. Det ble betalt for bistand fra 07 til lay-out og design.

Etikkwebinar x 6 Pris totalt KS agenda + honorar til innledere: **444 354,-**

Temaene i webinarne er overordnede for å treffe flest mulig, men på en slik måte at det også har vært relevant med hensyn til den aktuelle pandemien. Webinarne ligger tilgjengelige på nettsiden og er sett ca 200 ganger hver etterpå. Brukes blant annet på fagdager og i refleksjonsgrupper.

Temaer har vært:

- Mai: Verdibasert ledelse og etisk refleksjon ved Rudi Kirkhaug
- Juni: Organisasjonsetikk ved Einar Aadland
- August: Jakten på dømmekraften ved Marie Aakre
- September: Relasjonell etikk
- Oktober: Etikk, kontekst og kommunikasjon i møte med den samiske pasienten + lansering av Etikkhåndboka 2020 på samisk
- Desember: Ta vare! 3 deler: Veien videre, Mot og motivasjon, Lindrende behandling og omsorg + lansering av Åpenhet om døden og Samtaler om døden. Gjort dette rimeligere/ikke hatt med Einar Øverenget. Totalkostnad 193 486,-

Åpenhet om døden: 7 elementer totalt: Pris totalt **1 812 718,-**

- Refleksjonsfilmer med stopp hjemmeforløp
- Refleksjonsfilm med stopp institusjonsforløp
- Guide for gjennomføring av refleksjonene til hver episode. Guiden bidrar med konkrete forslag til innledning, refleksjonsspørsmål osv.
- Veileder til etisk refleksjon. Forenklet utgave.
- Arbeidsboka er en gjennomarbeidet bok med ulike refleksjonsmåter/modeller, refleksjonsoppgaver i gruppe, refleksjonsspørsmål individuelt, observasjonsoppgaver i praksis, plass til å notere situasjoner og ta med tilbake i neste møte med gruppa.
- Informasjonsfilm om Åpenhet om døden på 3 min.
- Teaserfilm om Åpenhet om døden særlig ment for sosiale medium på 1 min.

E-læringsverktøyet ble produsert i samarbeid med TASK Alliance.

Samtaler om døden: 4 episoder med Marie Aakre og Unni Kristiansen. Pris totalt: 44 255,-

- Døden på norsk

- Hospice-filosofien og åpenhet
- Jeg og døden
- En verdig død for alle

Filmene er et godt supplement til Åpenhet om døden.

Veileder til 6 – trinnsmodellen Pris totalt: **65 506,-**

Laget i samarbeid med SME. Veilederen ble først laget med case fra korona/besøksrestriksjon digitalt, senere laget med ett case på prioriteringer til Helsedirektoratet, samt med en mer allment case. 07 laget design og lay-out. Den allmenne utgaven er trykket opp i 20 000 eksemplarer, i tillegg til at den ligger på nettsiden

Etikkhåndboka 2020 på samisk Pris totalt: **218 750,-**

Etikksatsingen sin hovedbok. Tilbakemelding fra det samiske miljøet om at Den lille etikkveilederen på nord-samisk var en viktig ressurs, og at det ville vært viktig å få Etikkhåndboka på samisk også siden den er Etikksatsingens hovedverktøyet. Etikksatsingen samarbeidet med Kommuneforlaget og er trykket opp i 200 eksemplarer.

Metoder og verktøy som ikke Etikksatsingen har brukt midler på:

Flere bidrag til Helsedirektoratets ressurser i koronapandemien, Refleksjonsrommet åpent hver dag/kveld, Bidratt som «leder av KEK» i en film for sykehjemslegeforum i Vestfold for å vise 6-trinnsmodellen i bruk. Den kan legges den ut som en ressurs på KS sin nettside når den er ferdig  
Prosjekt om etisk refleksjon med pårørende og ansatte sammen i PU – boliger i Trondheim sammenlignet med boliger hvor ansatte og pårørende ikke har det. Samarbeid med USHT.